

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LŐRÁ

XXIX. ÉVFOLYAM VII.

2020/7. SZÁM

AHOL
KÉTSZER
KEL FEL
A NAP

TÜNDÉRKERT
ÉS LAKÓI

ERDÉLYI
UTAZÁS

ERDÉLYI UTAZÁS

Klotz Miklós fényképeit követve

Gyilkos-tó

Az Apor-lányok feredője
Hargitafüzdőnél

Az Aranyosba ömlő Sipote-vízesés

Máramarosi ünnepnapon

Szabadság a havasokban

SÁGHY ILDIKÓ

„ÖRÖMMEL TAPOSOM A FÖLDET...”

„Erdély volt mindig lellem édes álma. S örömmel taposom a földet, melynek mindent köszönhetek, mi legkedvesebb nekem: írói legszebb gondolataimat, legjobb barátaimat, szeretett nőmet.” Jókai Mór megindító mondatai 1853 májusában hangzottak el Kolozsváron, amikor felesége, Laborfalvi Róza színésznő kolozsvári vendégszereplése alkalmával először járt Erdélyben.

Mostani különszámunkban, igaz, a képzeletünkre hagyatkozva – de leginkább Klotz Miklós fotóművész álomlátató felvételeiben gyönyörködve –, mi is Erdély földjét taposunk majd imaginárius utunk során. Régóta tervezzük már ennek a különszámnak a megjelentetését, de ahogyan Klotz Miklós írta fotográfiáit kísérő levelében: „Sajnos a karanténhelyzet nem kedvezett a terveink megvalósításánál. Útitársammal, Csécs Márton Lőrinc unitárius lelkész barátommal egy tavaszi kirándulást is terveztünk, hogy a fotóanyag és gondolatanyag még teljesebb legyen. Remélem, hogy ennek híján is meggyőző lesz majd ez az összeállítás.”

Örökifjú alkat. Klotz Miklós az ötvenes évei elejét tapossa, ám vele találkozáskor, nyurga, mozgékony alakja, csendben figyelő tekintete alapján inkább egy szerénységben is markáns magatartású ifjúemberre gondolnánk. Ilyennek látom Klotz Miklós fotóművészt, vagy inkább fotográfust – ez utóbbi jobban illik a habitusához –, akinek képességeiről már harminc évvel ezelőtt személyesen meggyőződhettem, amikor az általam alapított *Taps* színházi, művészeti folyóirat szerkesztőségébe jobbnál jobb fotóit behozta. Azóta a fél világot bebarangolta, önálló kiállításainak száma jócskán meghaladta a harmincat, számos kötete jelent meg – közülük már az első, az *Imago* című, négy nyelvű fotóalbuma 1999-ben megkapta a *Szép Magyar Könyv* verseny díját –, több hazai és nemzetközi szakmai fotótestület tagja, művésztelepek, találkozók rendszeres résztvevője, rokonszenves szerénysége azonban az idők folyamán sem változott.

Klotz Miklós kreatív pályautja 1996-ban a fővárosban, az Oktogonnál nyitott *Miró Fotógalériával* kezdődött, ebből nőtt ki magát a *Miró Fotóklub*, amely 2003-tól már a Fészek Művészklubban működött, majd 2018-tól Budaörsre költözött, a PostART kulturális színtérbe.

Alapítója és elnöke a *Miró Fotóművészeti Alapítványnak*. Hosszú évek óta résztvevője a *Békési Csuta Nemzetközi Művésztelepeknek*, a nagykani-

Torockószentgyörgyi vár

Klotz-Miklós fotográfus

Útközben

zsai Ludvig- és a nagyenyedi *Inter-Art Művésztelepeknek*. Egyik jelentős kiállításának anyaga 2003 óta az ulmi *Donauschwabisches Zentralmuseum* gyűjteményének része. Tagja a *Magyar Fotóművészek Szövetségének*, valamint a stuttgarti *D. Fleiss & East West Artists* csoportnak.

És ami kivételessé, valamint időszerűvé teszi számunkra Klotz Miklós ténykedését: 2010-ben megnyitotta a *Morzák Galériát*, mégpedig *Torockón* (ahol kétszer kel föl a nap), a Székelykő lábánál, az erdélyi havasok ölelésében megbúvó faluban. Utazásai során olyannyira szívbe zártta a Csipkerózsika-álmából közel-múltban ébredező falut, hogy kis parasztházat vásárolt itt, rendbe hozta, s ebben nyitotta meg galériáját. (Erről a későbbiekben bővebben is beszámolunk olvasóinknak.)

Klotz Miklós Budapestről már korábban elköltözött, jelenleg családjával a Velencei-tó közelében, Pázmádon él és dolgozik, s fotózást tanít a budaörsi Illyés Gyula Gimnáziumban, de amikor csak teheti, indul Torockóra...

Elérkeztünk hát odáig, hogy kiderüljön, miért is tartottam fontosnak Klotz Miklós fotográfus bemutatását. A Lyukasóra folyóirat mostani gyönyörű, erdélyi különszámának létrejöttét ugyanis neki köszönhetjük.

Fogadják hát szeretettel Klotz Miklós fotográfus erdélyi felvételeit, útitársa, Csécs Márton Lőrinc unitárius lelkész gondolataival együtt! ♦♦

Kőközi-szoros

Szentgyörgyi katolikus kápolna

Mindenekelőtt szeretném elmondani azt, hogy az örökös pusztítások, felperzselések, konfliktusok, mostoha viszonyok ellenére az itteni égtájak alatt egy olyan érdekes, színes és színvonalas kultúra alakult ki, amely azt jelzi, hogy szászok és cigányok, románok és örmények, szlávok és székelyek, zsidók és magyarok képesek voltak megtalálni az utat az egyetemes európai műveltséghez úgy, hogy közben saját karakterüket, szellemi önállóságukat is megőrizték.

„Erdély szellemi arca egyszerre és együtt nyugat-európai, valamint sajátosan keleti, transzilvániai. Heroizmusa nem csak szakadatlan védharcaiban, hanem kultúrateremtő igényében is megnyilatkozott. Emlékei, szellemi értékei megtizedeltettek, de műemlékei töredékeikben is gazdag és hatalmas kultúráról üzennek a mai érdeklődőnek.” (Ódon Erdély – Művelődéstörténeti tanulmányok, [Magyar Hírmondó], Magvető Könyvkiadó.)

Ha a történetét vesszük ennek a világrész-

CSÉCS MÁRTON LŐRINC TÜNDÉRKERT ÉS LAKÓI

nek, akkor el kell mondani, hogy Erdély története több nép története, amely hosszú évszázadokon át élt egymás mellett.

A hatalommal rendelkező népek mindegyike számára fontos e terület múltja. Volt idő, amikor a magyar állami élet és a magyar kultúra utolsó mentsvára volt a hajdani országrészből lett fejedelemség. Mára már a románok is itt keresik népük bölcsőjét, hiszen itt nyomtatták

az első román nyelvű könyvet, itt született a mai román nemzettudat.

Az erdélyi németek (szászok) saját népük legkeletibb előőrseként éltek egy tőlük merőben különböző világban, amelynek nagyon sokat átadtak a nyugati életmód eredményeiből, s amelytől maguk is sokat tanultak, kialakítva egyéni kultúrájukat. (Lásd: Erdély rövid története, Akadémiai Kiadó)

Gyergyószentmiklós,
örmény katolikus templom

Szent Miklós-templom Gyergyószentmiklós

Énlaka, unitárius templom

Négyszáz éves hársva
a templomkertben, Énlaka

A szerepüket megőrző, vagy hivatásukban átalakult zsinagógák, a hozzájuk kapcsolt egyedi temetők erős zsidó kultúráról tanúskodnak. Szamosújvár, Gyergyószentmiklós és a többi, kereskedelemben hajdanán izmos város öröme; a zenében, bádogos- és eltakarító munkában szinte mindenütt elől járó cigányság jelenléte; a vallásos nézeteik miatt elűzött, s itt menedéket találó habánok és unitárius lengyelek befogadása mind azt igazolja, hogy egy élni és fejlődni akaró makroközösségben, egy élni akaró kis országban mindenkinek helye van, aki jó szándékkal bír. Erdély bizonyítéka annak, hogy a másság – ha nyújtani akar és a föld észszerű törvényeit megtartja – nem jelent hátrányt, hanem inkább gazdagságot és életképebb, több síkon zajló kiteljesedést.

Tagadhatatlan, hogy az évszázados együttélés a megértés mellett ellentéteket is szült. Ellentéteket, melyeknek egy részét már feloldotta az idő, és ellentéteket, melyeket mind a mai napig táplál a valódi vagy elképzelt történelem,

melyeket a nézeteltérés és a tudatlanság olykor fel tud erősíteni egészen a gyűlöletig.

De bonyolult összetettsége ellenére Erdély az a világrész, ahol a tolerancia nemcsak fogalom, hanem életforma is. És ennek igazolására elég, ha megemlítem a Tordán már 1568-ban törvénybe iktatott, mindmáig élő vallásszabadsági jogokat:

„Urunk öfelsége miképpen ennek előtte való gyűlésibe országával közönséggel az religio dolgáról végezött, azonképpen mostan és ez jelen való gyűlésébe azont erősíti, tudniillik, hogy midőn helyökön a prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, kiki az ő értelme szerint, és az község ha venni akarja, jó, ha nem pedig senki kényszerítéssel ne kényszerítse az ü lelke azon meg nem nyugodván, de oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő néki tetszik. Ezért pedig senki az superintendensök közül, se egyebek az prédikátorokat meg ne bánthassa, ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől, az elébbi constitutiók szerint,

és nem engedtetik ezt senkinek, hogy senkit fogsággal, avagy helyéből való priválással fenyőgessön az tanításáért, mert a hit Istennek ajándéka, ez hallásból lészön, mely hallás Istennek ígéje által vagyon.” (A tordai országgyűlés határozata 1568-ban)

Erdélyben a hit is olyan, mint ősszel az erdő. Szépsége és előkészülete a nehezebb időkre akkor van, hogyha képes száz meg száz színben pompázni.

Napjainkban, mikor az egyes ember és a közösség jogainak, értékeinek, természeti adottságainak, jövőjének biztosítása az egy kaptafásodó civilizált világban kérdésessé vált, nem árt, ha egy kicsit felhívjuk a figyelmet egy olyan régióra, ahol a több évszázados együttélés jó példája még a kritikus számára is tetten érhető. Jó, ha beszélünk időnként olyan helyekről, hol jövőt még emberi léptékkal álmodnak a múlt emlékképeiből, hol a méltányosság a maga egyszerűségében még jelen van, ha széles optikával figyel az ember. ♡

1

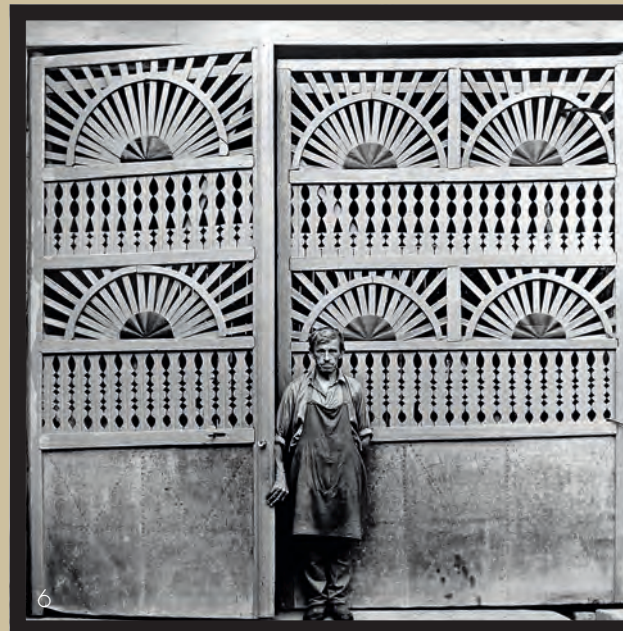
2

3

4

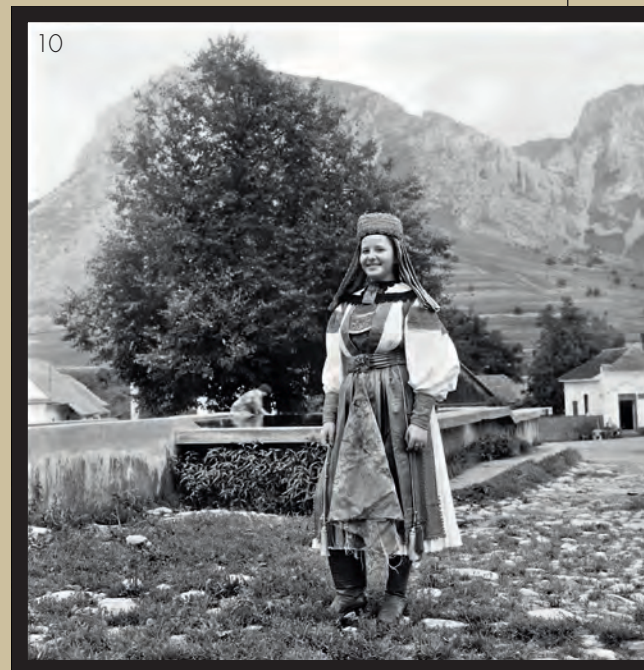

6

5

1. Kászonfeltíz, a faluvégén Ibolya néniével
2. Ünnepek Kalotaszentkirályon
3. Rózsa néni csűrjében
4. Kesicekészítő, Gyimesfelsőlők
5. Rózsa néni
6. Csűrkapu előtt, Köröstárkány

7. Szócs Ferenc,
Torockószentgyörgy
8. Raduly János,
Kászonfeltíz
9. Készül a rongyszőnyeg,
Kászonimpér
10. Torockó
11. Bagyula János,
Torockószentgyörgy
12. Rózsa néni és János,
Kászonaltíz

ERDÉLY

Csécs Márton Lőrinc unitárius lelkész vallomása

Erdély. Van, akinek ábránd, és van, akinek hét vár. Van, akinek kiaknázásra váró félszáz erdős terület, másnak meg Drakula Transzilvániája. Van, aki, amikor meghallja a szót, eszébe jut a három náció, a magyar, a székely, és a szász nép hajdani együttesének otthona.

Erdély. Ahol a fénykor idejében bőven jutott idő az elvonttal is foglalkozni. Ahol az irodalomnak, a zenének, a tudománynak, a szépnek, a valásnak legalább akkora értéke volt a századok során, mint a társadalmakat mozgató gazdaságnak.

Erdély. A verset kedvelőnek Ady Endre szülőföldje, Szilágyi Domokos hazája. A színészeknek Laborfalvi Róza, a zenészeknek Csiky Boldizsár, a néprajzosnak Kallós Zoltán, a fesztiválózó fiatalnak Bagossy Brothers Company. Pedagógusnak Brassai Sámuel, nyelvésznek Kőrösi Csoma Sándor, hegymászónak Eröss Zsolt, bankrablónak a „Viszki”, Ambrus Attila. Matematikusnak Bolyai Farkas, heraldikusnak Köpeczi Sebestyén József, futballistának Bölöni László, drámakedvelőnek Sütő András.

Kolozsvár, Marosvásárhely, Szék, Gyimes, Torockó, Borszék, Pusztakamarás, Csíksomlyó, Farkaslaka, Székelyderzs, Énlaka, Fogaras, Gyilkos-tó és a többi.

Az anyaországának misztikus zóna, épített és természeti örökségével lenyűgöző vidék. Az erdélyinek? Egy viccel jobban elmondható, mint részletes leírással. *Történt egy tavasszal, hogy hazajöttek a fecskék. Az öreg fecske a villanydróton megpihenve így tanítja unokáját: „Látod, fiam, azt a fészket az eresz alatt? Na, abban a jól megépített fészekben született a te dédapád. Abban születtem én is, apád is. Szeretném, ha majd a te fiókáid, unokáid is abban a fészekben törnének át gyöngye csőrükkel magukat a tojáshéjon egy szebb világra.” Ahogy családújának szépreményű terveit ecseteli az öreg fecske, egyszer csak kidugja fejét a fészkekből a veréb, s azt kérdezi: „Báii, ce tot vorbiți acolo? ” (Hékások, miről fecserészték ti ott a dróton?)*

Erdély. Az a föld, ahol a sokszínűség nem a szétesés felé vezet, hanem az élet árnyaltságára vezet rá. Ahol a másság tisztelete nem a gyengeség és a hűtlenség jele, hanem annak elfogadása, hogy más is, ki orrában az élet lehetését még őrzi, az képviselhet megfellebbezhetetlen értéket.

Romantikus megközelítésben Erdélyt gyakran nevezik Tündérkertnek. Hogy helyes-e, vagy sem, ezt bízunk a szubjektumra. Ami biztos, az az, hogy tájai, ereje, szépsége, története varázslatos helyé tette és teszi. A visszatekintő távlatából ítélve, a megcifrázott, mára már tisztára csiszolt lencsén keresztül vizsgálva a dolgokat helyes a megnevezés.

Erdély. Az a föld, ahol a népviselet mellett gond nélkül megfér az okostelefon. Ahol a biogazdálkodás nem XXI. századi hóbort, hanem bizonyítéka, hogy nem minden, ami jönnek mondható, korunk találmánya. Itt még tudják, miként kell ökrökkel szántani. A föld kéziszerszámmal való megművelése nem parasztfitness, hanem örökölt, csendes formája az élethez szükséges feltételek előállításához. A széna még nem bálákba kötve, hanem fiókokban, kazalokban várja a telet. A tejet tehén adja, nem hipermarket, a szalonnát és kolbászt otthon hizlalt disznó, és nem a minden higiénikus kritériumnak megfelelő mézszárszékek. A ló tartása nem úri passzió, hanem a falusi gazdálkodás szoros tartozéka.

Erdély. Az a föld, ahol az autópályák hiánya és gödrös utak jelenléte nyugodtabb és lassúbb életformára kényszerítenek, s így az időt nem csak órák (toronyórák, kakukkos órák, karórák, zsebórák) mérik, hanem élmények és elvégzett feladatok is.

Erdély. Az a hely, ahol Reményik Sándoros elképzelésben a templom és iskola egymásra támaszkodva tud csak létezni az identitás megőrzés és észszerű fejlődés égisé alatt. (Idealista lennék, ha nem mondanám el, hogy a gyereklétszám miatt veszélyben vannak az iskoláink. Hogy már csak idő kérdése az összevont osztályok, összevont iskolák valósága és a központosított egyházközségek szomorúsága. Sok helyen a templomok javulnak, mégis alig lakják be őket, és még több helyen ember és igény hiánya miatt az elmúlás kegyelmére van bízva az, ami egykoron szellemet adott, lelket tisztított és erősített meg.)

Torockón,
az unitárius
templomban

Erdély az a föld, ahol a vallási és felekezeti értékrend és világszemlélet kultúráját, egyedi arcot adott a közösségek lelki profiljának, meg épített örökségének is. Elég ellátogatni Torockóra, az egykori bányavárosba, hol az unitáriusoknak nem csak a temploma hófehér, hanem a magas igényeknek megfelelő otthona is. Az egyetlen magyar alapítású felekezet pragmatikus, tiszta jézusi kereszténységre épülő teológiája oda vezette ezt a települést, hogy mind a mai napig előretolt sziklafészke volt és maradt a magyar kultúrának. Adott neki egyedi népviseletet, konyhát, bútorfestészetet, oktatást, szórakozást.

Erdély az a vidék, ahol a helybeliek még ismerik a határt, tudják a rétekeknek, dülöknek neveit, és az öregek még mindenikhez tudnak egy-egy történetet, legendát hozzáfűzni. Ahol úgy gondolják, hogy a munka nem átok, hanem inkább nemesítő áldás. Ahol lelki fájdalomra ott van még a közösségi erő széruma és a porta előtti pad orvossága. Ahol a testi fájdalomra gyógyforrások törnek fel a föld mélyéből, és gazdag ásványi oldatukkal enyhítik az idő

kínáló néprendezevény tudja tömegesen mozgósítani, hanem egy hitbéli igazságra épülő zarándoklat is. Ahol a régi az nem ósdi holmi, hanem öröklött és átöröklésre váró kincs.

Ha belépünk egy erdélyi templomba, nemcsak ájtatos szövegekkel találkozunk, hanem ott vannak az évszázados padokon a nyomot hagyni akaró, bicskával mélyen bevésített iniciálék vagy huncut táviratszerű szövegek is, amelyek árulkodni tudnak az elkövető személyiségéről az olvasni tudó szemeknek. Ha éppen szertartás közepére csöppenünk be, látni ott évszázados díszes, magas igényességgel megalkotott kegytárgyakat, amelyek a vallásos érzületen túl a közösséghez való tartozás érzését is felébresztik az emberben. Sőt, hogy ugyanazon kelyhet használják, mint dédszüleik, egyfajta időtlen idő képzete is felsejlik a megszentelt térben.

Ha Erdélyben megszólal a harang, az atyafi (ember) kalapját, simléderes sapkáját leveszi, összekulcsolja két kezét és mond egy „Istenem, segíts meg!” rövid fohászt. A hitvesi eskü, a holtomiglan-holtáiglan nem kétéves ígéret, hanem évtizedeken át tartó fogadalom. A temető nem turisztikai attrakció, hanem áldott emlékü szeretteiknek megszentelt, örökös, gyakorta felkeresett, virággal ápolt nyughelye.

Erdély. Az a föld, ahol volt és van bányája az aranyaknak, ezüstnek, a vasnak és a sónak. Ahol a fa nemcsak a bútornak és a házaknak alapanyaga, de a melegnek is forrása. Van benne mélység, és van benne magasság. Domb és hegy, sík terep és sziklás meredek. Van patak, és van folyó. Van kút. és van forrás. Van víz, mely bújócskát játszik (búvópatak), és víz, mely gyönyört ébresztve esik alá.

Az a része Erdély a földnek, ahol a Tejút nem a mesék világából ismert, hanem közvetlenül láthatja mindenki, aki kimegy a lég- és fényszennyezéstől mentes falvaiba. Van vidéke, hol a nap is kétszer kel, és olyan is, hol az nem nyugszik le anélkül, hogy esti imában el ne énekelnék a következő vallásos éneket:

„A fényes nap immár elnyugodott, / A föld színe sötétben maradt, / Nappali fény éjjelre változott, / Fáradtaknak nyugodalmat hozott. / Vessünk számot hát, édes Istenem, ! Hogy lelkemet ne kelljen féltennem, / Hogy lehessen bátrabban szólanom, / Midőn meg kell előtted állanom. / Színed előtt mindennap elesem, / De van nekem tenálad kezesem. / Ha megtartasz holnapi napodra, / Nem fordítom ezt megbánásodra.” (Csángó népdal, részlet)

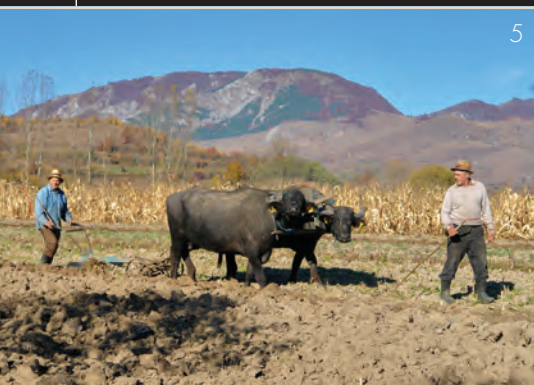
Erdély. Ardeal. Transylvania. Siebenbürgen. Siweberjen. Erdelistan. Más és más nyelven, de ugyanaz. És éppen ezért: „Érje áldás és szerencse / Mindenütt, / Ahol eddig véremesztő / Seb fekütt. / Arca, mely az ősi bútól / Halavány, / Felderüljön, mint a napfény / Vész után. // Hű egység tartsa össze / Fiait, / Hogy leküzdje éjszak rémes / Árnyait: / Künn hatalmas, benn virágzó / És szabad, / Bizton álljon sérthetetlen / Jog alatt.” (Vörösmarty Mihály: Fóti dal, részlet) ♣

okozta kopásokat. Az a vidék, ahol még a kerti zöldségek és fűszernövények mellett a gyógynövények is rendelkezésre állnak finom teák és kenőcsök elkészítésére.

Erdély. A hely, ahol a szobrok és emlékművek harca mindennapos, és nem mindegy, hogy milyen színben pompázik a trikolór, vagy milyen erővel szólal meg a harang hangja. A hely, ahol beteges a prioritás kérdése, hogy ki volt az első. Az a hely, ahol a várak romokban állnak, s ha netán megjavulnának, akkor új urakat szolgáló, részrehajló történelmet kapnak.

Rurális vidékein a vendéget uramozzák, hölgyemezik. Megadják a tiszteletet. Ahol nem csak hellyel kínálnak meg, hanem a porta legjobb főztjeivel is (legyen az párlat vagy eledel). Ahol a szent nemcsak papi szólam, hanem megtisztelt szívbeli sugallat. Ahol a népeket nemcsak egy focimeccs vagy ingyenszort

1. Az unitárius templom Torockón
2. Fahordás télen Torockón
3. Máramaros
4. Tamási Áron síremléke
5. Munkában a Köközi-szorosnál
6. Torockói pásztor

- 7. Hazafelé
- 8. Idill a Fogarasi-havasokban (az első erdélyi út, 1986)
- 9. Bálványos vára
- 10. Ida néni magánmúzeumában
- 11. Munka a földeken
- 12. Torockó madártávlatból

WELTLER ILDIKÓ

ERDÉLY ÉS AZ UNITÁRIUS VALLÁS

Történelmi egyházakról szólva a jól ismert katolikus, református és evangélikus felekezet mellett Magyarországon kevesebb szó esik az unitáriusokról, holott a magyar történelemben nem kevés szerephez jutottak.

Az unitarianizmus (vagy unitarizmus) legfőbb jellemzője a szentháromsági Isten-kép elutasítása (antitrinitarizmus: Szentháromság-tagadás), vagyis hívei (az ókori arianizmushoz hasonlóan) Isten oszthatatlan egységét vallják. A Fiú és a Szentlélek szerintük tehát nem tekinthető istenségnek, s hasonlóképpen elvetnek olyan, a keresztény vallás más ágaiban fontos hittételeket is, mint az isteni kinyilatkoztatás, az eredendő bűn, a szűztől születés vagy az eleve elrendelés (predesztináció). Az unitárius gondolatrendszer hagyományosan nyitottan, személyes jelleggel közelíti meg a vallást, elutasítja a dogmákat, és az egyéni vallási szabadságot hangsúlyozza. Ez a felfogás történelmileg sok szállal kötődik az erdélyi nyitott vallási gondolkodáshoz, nem véletlen, hogy az unitarizmus éppen ott tudott széles körben kibontakozni és megmaradni.

Az újkori antitrinitárius irányzat megszületését a spanyol Szervét Mihály nevéhez és tevékenységéhez szokás kapcsolni. Sorsából kiviláglik, hogyan viszonyult az új zézetekhez a többi keresztény egyház: üldözéssel. A katolikusok egyenesen eretnekségnek bélyegezték a Szentháromság-tagadást, így Szervétet először az inkvizíció tartóztatta le, majd, miután Genfbe menekült, a protestánsok vetették fogságba. Szervét, számos hittársához hasonlóan, máglyán végezte, s az unitáriusok kelet felé, elsősorban Lengyelországba és Erdélybe menekültek.

Erdélyben a reformáció egyik magyar vezéregyéniségének, Dávid Ferencnek jutott a fő szerep az unitárius tanok elterjesztésében. Blandrata György olasz humanista, János Zsigmond erdélyi fejedelem udvari orvosa és belső tanácsosa Szervét Szentháromság-tagadó eszméinek követője volt az, aki tevékenységéhez megnyerte Dávid Ferencet, Erdély akkori egyik legnevesebb teológusát és hitvitázóját.

A Kolozsváron született Dávid külföldön végezte tanulmányait, s Wittenbergben ismerte meg a reformáció eszméit. Erdélybe visszatérve nézetei fokozatosan tisztultak és radikalizálódtak. Kezdetben lutheránus, majd református püspök volt, később – egyebek mellett Blandrata hatására – fokozatosan antitrinitárius irányba tért. Iskolaigazgatóként is tevékenykedett Besztercén, majd Kolozsváron, később az első magyar protestáns főiskola rektora lett. Életről és munkájáról a „tisztá jézusi kereszténység helyreállítását” vallotta. Első unitárius szellemű prédikációját 1566-ban mondta el a kolozsvári főterei templom szószekén, s még ugyanabban az évben az első gyulafehérvári hitvitán Isten egységének és háromságának kérdéséről vitázott. Elveihez és munkájához hathatós támogatót talált János Zsigmond fejedelem személyében, aki a reformáció terjesztésének segítésére Dávid Ferenc rendelkezésére bocsátotta a gyulafehérvári nyomdát.

Az erdélyi unitárius egyház születési évének hivatalosan 1568 tekinthető, amikor is a *tordai országgyűlés* – a világon először – törvénybe foglalta a lelkiismereti és vallásszabadságot. Ez a határozat példátlan volt a korabeli Európában, s lehetővé tette a gyülekezeteknek a szabad lelkiismeretváltást. Az addigi három elismert felekezet (katolikus, lutheránus, református) mellé bekerült az unitárius vallás, s ezzel megalakult és államilag elismert lett az erdélyi unitárius egyház.

Az új felekezet híveinek száma ettől kezdve rohamosan nőtt. Dávid Ferencnek egy utcasarkon egy kerek köre állva mondott beszéde hatására Kolozsvár lakosságának nagy része az unitárius vallás követője lett. Hamarosan Heltai Gáspár kolozsvári lutheránus prédikátort, író és bibliafordítót is munkatársai között tudhatta. Nem sokkal később Nagyváradon magyar nyelven tartottak hitvitát, hogy a nép is érthesse az elveket. Az eseményt követően mintegy háromezren csatlakoztak az unitáriusokhoz. Az elkövetkező évtizedekben számos külföldi szabadgondolkodó és Szentháromság-tagadó teológus talált menedéket a vallásszabadságot nyújtó Erdélyben.

A helyzet János Zsigmond halála után, amikor a katolikus Báthory fejedelmek teret engedtek az ellenreformációnak, rosszabbra fordult. Báthory István, Erdély új fejedelme a katolikus egyház restaurációjára törekedett, elvette az unitáriusoktól a gyulafehérvári nyomdát, majd 1571 szeptemberében cenzúrát vezetett be. Érvénybe léptette az úgynevezett innovációs törvényt, amely megtiltotta minden újabb vallási reformot. Utódja, Báthory Kristóf jezsuitákat hívott Erdélybe. Az 1579. évi gyulafehérvári országgyűlés az innovációs törvény megsértésével vádolta Dávid Ferencet, és mint hitújítót eltiltotta a prédikálástól. A súlyos beteg Dávid Ferencet Déva várába zárták, ahol négy és fél hónapi szenvedés után, 1579. november 7-én elhunyt.

Az unitáriusok szempontjából akkor javult újra a helyzet, amikor az 1605-ben megválasztott Bocskai István fejedelem kitiltotta Erdélyből a jezsuitákat, és visszaadta az unitáriusoknak elvett templomaikat és főiskolájukat.

A Habsburg-uralom újra átmeneti hanyatlást hozott a protestáns egyházakra, minden téren hátrányt szenvedtek a katolikusokkal szemben, és számos templomot veszítettek el. Erőszakos térítés kezdődött: egy-egy falu népességét, ha kellett, naponta háromszor is megszármolták, így végül estére az emberek többsége más vallásra tért.

A nehéz időknek II. József türelmi rendelete vetett véget 1781-ben, amely korlátozta az ellenreformáció önkényeskedését és a katolikus egyház egyeduralmát. A felekezetek közötti békét szolgáló rendelet korántsem teremtett ugyan egyenlő erőviszonyokat, ám kétségkívül mérsékelte a hátrányos megkülönböztetést. A XIX. század nagy fejleményeként 1848-ban az unitárius a törvényesen bevett vallások közé került.

Az erdélyi unitáriusok életében a következő nagy történelmi fordulópontra, sajnos, negatív értelemben, az 1920-as trianoni békediktátum lett, amely Erdélyt Romániának juttatta. A hívek zömének így kisebbségi sors jutott, s a nacionalista államhatalom részéről hamarosan kezdetét vette az erőszakos elrománosítás. Magyarország területén egyedül a budapesti egyházkör maradt, amely később Magyarországi Unitárius Egyház néven önállósult.

Az 1948 utáni kommunista időszak ateista propagandája erősen sújtotta az egyházakat, az államosítás idején számos birtokot és intézményt elvesztettek. Az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc Romániában is éreztette hatását, ezért elrettentő példaként a lelkesek tekintélyes részét börtönre, kényszermunkára ítélték. A kommunista rendszerben az államvédelmi szervek a lelkesek közül is módszeresen szerveztek be együttműködőket.

A rendszerváltozás után végre a protestáns egyházak is újjászerveződhetek. Romániában megkezdődött a kommunizmus előtti állapotok helyreállítása, az egyházi élet és oktatás újjászervezése, az elkobzott egyházi javak visszaszerzése, az oktatási intézmények újjáalapítása. 2010. november 22-én, negyvenkét év után az unitárius egyház egysége is helyreállt: az Erdélyi Unitárius Egyház újra egyesült a Magyarországi Unitárius Egyházzal. Neve Magyar Unitárius Egyház lett, központjának, a hagyományoknak megfelelően, Kolozsvárt választották.

Dávid Ferenc
egyházalapító
püspök szobra,
a Magyar Unitárius
Egyház 2019
augusztusában avatta
fel Kolozsváron.
Gergely Zoltán
szobrászművész
munkája

A belvárosi
unitárius
templom
Kolozsváron

A maros-
vásárhelyi
unitárius
templom

Dávid Ferenc a tordai
országgyűlésen, 1568,
Körösfi-Kriesch Aladár festménye

Mint láhattuk, Erdély és a unitárius vallás elválaszthatatlan egymástól. Az egyik első unitárius egyház létét nagyban segítette a terület vallási hagyatéka, amely előkészítette a talajt a reformáció új eszméinek. Az erdélyi vallási tolerancia teret engedett a legradikálisabb irányzatoknak is. Az önálló fejedelemség fennmaradásának érdekében fontos volt a belső rend és a felekezetek közötti béke megóvása. Az unitarizmus a törvényi védettséget kihasználva gyökeret vert az erdélyi társadalomban, leghűségesebb követői a magyar polgárságból kerültek ki. A XVI. század európai antitrinitárius közösségei közül, az ellenreformáció, majd a kommunista időszak elnyomása ellenére, egyedül az erdélyi unitárius egyház érte meg a XXI. századot.

Területi kiterjedését tekintve napjainkban már csak Székelyföldön találunk nagyobb unitárius területeket. A székelyföldi hívek nem láttak markáns különbséget a reformáció antitrinitárius és helvétii ága között, és ez példátlan felekezeti együttélést teremtett. Székelyföld elszigetelt helyzete, speciális térségi viszonyai és az ebből adódóan kisebb mértékű állami ellenőrzés nyomán e területen egységes protestáns egyházmegyéek alakultak ki.

Napjainkban a nyílt és leplezett fenyegetéseknek mindinkább kitett egyetemes kereszténységnek, bizony, világviszonylatban jelentene felbecsülhetetlen értéket a nyitott vallási gondolkodáson túl ez a példátlan, a másik fél meggyőződése és hite iránti türelem. ♡

Jókai Mór
1860–70
körül

Művészeti folyóirat lévén, a Lyukasóra olvasói számára érdemes felemlíteni két kultúrtörténeti érdekességet: *Jókai Mór*; valamint *Bartók Béla* kapcsolatát az unitáriusokkal.

A kutatók szerint a budapesti unitáriusok anyaegyházzá alakulásának nehéz folyamatát (1876–1881) jelentősen segítette a megkérdőjelezhetetlen tekintélyű író, *Jókai Mór* szimpátiája, illetve unitárius témájú regénye, az *Egy az Isten*. Jókai, és az őt mélyszélesen tisztelő, a magyar irodalom iránt rajongó brit külügyi titkár, az unitárius John Fretwell szerepét is érinthetjük itt az *Egy az Isten* angol fordításának kalandos történetével kapcsolatban. És beszélhetünk Jókainak a magyar unitáriusokhoz fűződő viszonyáról, valamint az *Egy az Isten* című regénynek a Magyar Unitárius Egyház történetében játszott szerepéről.

A *Fővárosi Lapok* 1875. november 3-án számolt be arról, hogy Jókai Mór még be sem fejezte *Az élet komédiásai* legújabb regényét, máris egy újat tervez, melyet a jövő évben fog kiadni. Címe lesz: *Egy az Isten!* – ebben az unitáriusok első vallási küzdelmeit fogja festeni. Négy nappal később Jókai saját napilapja, a *Hon* már azt állította, hogy a regény Torockón játszódik majd, és egyszerre fog megjelenni magyar, német, francia, angol, olasz, holland, dán, román és orosz nyelven. Nem sokkal később a *Hon* több mint százhusz folytatásban közölte Jókai új regényét. A nagy példányszámú napilapban megjelent rövid részletek által a budapesti közönség minden más forrásnál többet tudhatott meg az unitárius vallásról, annak hitelveiről, eszmerendszeréről. A regény első kiadása 1877-ben jelent meg.

Jókai Mór unitárius tárgyú regényének keletkezési körülményeiről, motivációjáról megoszlanak a vélemények. John Fretwell az *Egy az Isten* megszületését saját érdemének tekin-

JÓKAI ÉS BARTÓK ALAKJA AZ UNITÁRIUSOK KÖZT

Az Egy az Isten keletkezéséről

tette. 1866-ban, a brit unitáriusok lapjában, a The Inquirerben arról számolt be, hogy tizenkét évvel korábban, Balatonfüreden találkozott Jókaival, és felhívta figyelmét az unitarizmus erdélyi és amerikai hőseire, akik ekkor megragadták az író képzeletét. A későbbiekben is azt hangoztatta, hogy Jókai Mór az egyetlen magyar író, aki regényhőssé emelt egy unitárius vallású, Jézust követő, tiszta embert, s azt bizonygatta: ő beszélt rá Jókait, hogy regényt írjon az unitáriusokról. Mások szerint Jókai ismerte Charles Boner Erdélyről írott – Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban is népszerű – könyvét, s ezért bízott abban, hogy könyve az angol nyelvterületen kedvező fogadtatásra találhat.

Retkes Attila unitáriusokról szóló tanulmányának megítélése szerint azonban nem bizonyítható, hogy az *Egy az Isten* című regény keletkezését John Fretwell személye és Jókai munkássága iránti élénk érdeklődése – illetve más, esetleg üzleti-kereskedelmi jellegű szempontok – motiválhatták. Valószínűbb, hogy Jókai Mór az erdélyi emberek és tájak iránti feltétlen szeretetének igyekezett az *Erdély aranykora* (1851) után egy újabb regényben emléket állítani. Már 1853 májusában, amikor – felesége, Laborfalvi Róza színésznő kolozsvári vendégszereplését megtekintve – először járt Erdélyben, így vallott: „Erdély volt mindig lelkeim édes álma. S örömmel taposom a földet, melynek mindent köszönhetek, mi legkedvesebb nekem: írói legszebb gondolataimat, legjobb barátaimat, szeretett nőmet.” 1871-es erdélyi utazása alatt unitárius barátja, Kőváry László sokat mesélt Jókainak Torockó bányavárosról és népéről, az erdélyi unitáriusokról és szombatosokról.

Szintén Retkes Attila tanulmánya hivatkozik Jókai Mór 1876. július 26-án, Balatonfüreden

kelt levelére, amelynek címettette Teleki Sándor, és amelyben Jókai így tájékoztatja: „Ha Isten úgy akarja, az idén csakugyan eljutok Hozzád. Ugyanis augusztus 3-án megyek Kolozsvárra, onnan 8-ikán Torockóra. Az unitárius atyafiakról kell mértéket vennem, mert egy regényt akarok rájuk szabni.”

Mikó Imre tanulmánya pedig részletesen beszámol Jókai 1876. augusztusi – Kolozsvár, Torda és Torockó környékét érintő – erdélyi utazásáról. Tordán Albert János unitárius lelkésznel lakott, Torockón pedig találkozott az akkor hatvanhét esztendő, unitárius Zsakó Istvánnal, akiről regényének főhőse, Adorján Manassé alakját mintázta. Meglátogatta regényének másik színhelyét, Torockószentgyörgyöt is, majd a Borrév felé vezető úton megnézte a torockói vasbányászat jellegzetes eszközeit. Végül barátaival a Tordai-hasadékhoz ment, amelyet a regényben ugyancsak megörökített. E társaságban Pálfi Károly, a tordai unitárius gimnázium igazgatója is jelen volt. Mindezen tények ismeretében nem meglepő, hogy Jókai 1876. október 22-én, a Deák téri evangélikus templomban díszvendégként vett részt azon az úrvacsorával egybekötött unitárius istentiszteleten, amelyet az előző évben megválasztott kolozsvári püspök tartott.

Kántorválasztás Bartók segítségével

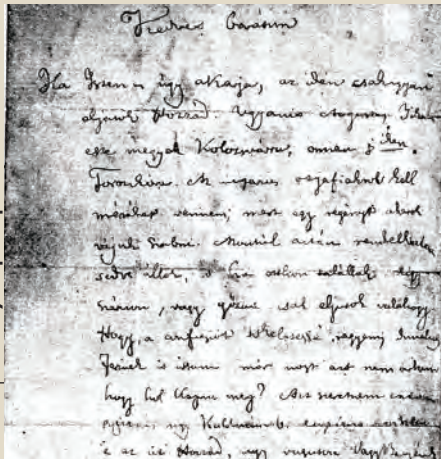
Ugyancsak Retkes Attila értekezése foglalkozik a fenti összefüggésben *Bartók Béla* alakjával is. A XX. század magyar génusza, Bartók Béla harmincöt éves korában, 1916 áprilisában, saját elhatározásából lett unitárius. Hatéves fiával, Bélával – a magyarországi egyházrész későbbi főgondnokával – együtt csatlakozott a Budapesti Unitárius Egyházközséghez. Bartók felnőttkori vallásosságáról, keresztény hitének megéléséről valójában szinte semmit sem tudunk – leveleiben, sajtónyilatkozataiban nem foglalkozott egyházi témákkal, az egyházközség szervezeti életében, különféle testületeiben nem vett részt. Csupán azt tudjuk biztosan, hogy Bartók Béla római katolikusnak született, de nem kapott különösebben vallásos nevelést, sőt, a katolikus tanítástól, liturgiától, a templomi külsőségektől határozottan idegenkedett; misére csak tizennégy éves koráig járt.

Művészete azonban arról tanúskodik, hogy a spiritualitás meghatározó jelentőségű volt számára. Felnőtt férfiként talán az Erdély iránti mély szeretete, valamint a letisztult, egyszerű liturgia közelíthette az unitáriusokhoz, de ez csupán feltételezés.

Bartók Béla huszonnégy éven át (1916–1940) tartó unitárius egyháztagságának érdekes dokumentuma Szent-Iványi Sándor lelkész visszaemlékezése, amelyet Bartók születésének centenáriuma írt. Szent-Iványi felidéri benne, hogy 1940 tavaszán Bartók segítségét kérte a Budapesti Unitárius Egyházközség az új kántora kiválasztásában, mert azt szerette volna, hogy „az állást ne korteskedés, hanem felkészültség alapján töltsük be”. Nem is remélték, hogy a világszerte elismert zongoraművész-zeneszerző elvállalja ezt a feladatot, de Bartók igent mondott. A jeles református egyházzenesész, Árokháty Béla bevonásával végighallgatta a kántori állásra pályázókat, majd Szent-Iványi Sándor lakásán vacsorázott, s itt – a lelkész kérésére – kifejtette az unitárius egyházzeneire vonatkozó elképzeléseit, miszerint vissza kellene térni a XVI–XVII. századi protestáns zoltárenekítés hagyományaihoz és a hangszerkíséret nélküli, a capella énekléshez. Orgonára csak a nagyvárosokban van szükség, ahol a gyülekezet már elszokott az énekléstől. „Azt azonban, hogy más zeneszerszám használatát is engedélyezzük, nem volt hajlandó elfogadni. Ez engem egyénileg leisztott, mert épp akkoriban szerveztem meg egy zongorakvartettet. [...] Bartóknak az volt a véleménye, hogy a kvartett adjon külön koncertet [...], de az istentisztelet folyamán ne játsszék.”

◆◆ (Weltler)

AHOL KÉTSZER KEL FEL A NAP

Torockói beszélgetés Klotz Miklóssal

Az Erdélyi Magyar Televízió munkatársai 2015 novemberében fedezték fel és keresték meg Klotz Miklósnak az akkor már jó öt éve működő galériáját Torockón, s az Erdélyi történetek című sorozatukban filmet készítettek a fotográfussal. A műsor szerkesztője, Kurta Kinga riporterként is közreműködve kérdezte.

Torockót ébresztő őszi napfény

– Torockó szívében van egy kis hely, ahol varázslatos dolgok történnek. Életre kelnek a tárgyak és megelevenednek a fényképek. E csodák a Morzsák Galériában születnek, amelyet Klotz Miklós álmodott meg. Néhány évvel ezelőtt a budapesti fotóművész vásárolt egy házat Torockón, és hogy mi csábította az elismert, sikeres művészt az erdélyi környezetbe, ezt szeretnénk most kideríteni.

– Torockó azért ilyen kitüntetett hely az életemben, mert az utazásaim, fotózásaim során Torockó volt az a hely, ami úgy rabul ejtett, hogy azt éreztem: én itt hosszabb időt szeretnék eltölteni. Úgy gondoltam hát, hogy veszek itt egy kis házat és telket. Szerencsém volt, mert adódott egy rossz állapotú ház, amelyet így elérhető áron megkaptam. Nagyon sok munkával sikerült eljutnom oda, hogy most már valóban kellemes otthon és a faluhoz is méltó ház lett.

– Vannak-e neked erdélyi gyökereid?

– Csupán csak az a vonzalom, amelyet gyerekkorom óta érzek, rokoni szálak nem fűznek ide. A nyolcvanas évek közepén jártam először Erdélyben, akkor inkább csak túrázgatni, és tudjuk, ahol jól érzi magát az ember, ott emberi kapcsolatok is születnek, tehát az én gyökereim az itt kötött barátságokon alapulnak.

– Klotz Miklós egészen korán, már gyerekkorában kezdett ismerkedni a fényképezéssel és nevét mára Budapesten és külföldön is sokan ismerik. Legfőképpen az ember érdeklődik, de elmondása szerint olyan pillanatokat is megörökít, amelyek a kihalófélben levő mesterségek szépségét ragadják meg.

– A fényképezőgéppel azokat a témákat keresem, amelyekben jól érzem magam. Bár jól érzem magam a természetben is, de fotózásakor sokkal inkább az emberek érdekelnék. Szeretek velük kommunikálni, az én portréfotózásaim elsősorban arról szólnak, hogy hosszú időt töltök el a modellemmel. Megegyezik, hogy valaki nagyon izgalmas számomra, de aztán kiderülhet a beszélgetés során, hogy nem fogom tudni megmutatni azt a fotót, amiért érdemes lenne őt megörökítenem. Mert csupán egy fotót elkészíteni valakiről, annak nem látom értelmét. A fotós munka során aztán meg kell különböztetnem – lévén, hogy ebből élek – a megbízásokat és azokat, amelyekkel én töltődöm. Persze a megbízásokat is szívesen csinálom, mert szeretem a kihívásokat. Tehát minél nagyobb, minél nehezebb megbízást kapok, az nekem annál jobb. Ha pedig éppen egy könyvre készülhetek, vagy, mondjuk, kiállításra, az számomra már hab a tortán.

– Ha mi itt azt halljuk, hogy Budapest, azt egy kicsit a modern dolgokkal asszociáljuk: nagyváros, ott nyüzsgés, pezsgés van. És akkor az elismert fotós, aki ott tevékenykedik, lejön Torockóra, ami egészen másról szól. Lehet, hogy itt fontosak még a hagyományok, megpróbálunk olyan kis értékeket bemutatni, amelyek a helybeliekről szólnak. Hogyan fér meg a modern és a hagyományos egymás mellett, hogyan kellene ezt a kettőt összefüggésbe helyezni?

– Számomra nagyon könnyen megfér, mert mindkettőre szükségem van. A nagyvárosnak megvannak az előnyei, és megvannak a hátrányai, úgyszintén a vidéknek, a falunak... Nem tudjuk elkerülni a hátrányokat, de én igyekszem az előnyökre koncentrálni. Tehát, mondjuk, Budapestből annyit kérek, amennyire feltétlenül szükségem van. Nem Budapesten lakom, csak a munkám és bizonyos időtöltések kötnek oda. Budapesttől negyven kilométerre lakom, Pázmándon, egy szintén nyugodt faluban a Velencei-tó közelében, mert hozzám lelkileg közelebb áll a nyugalom. De szükségem van a nagyvárosra is. Tizenhárom évig éltem is a nagyvárosban, ám kiderült, hogy az nem az én világom.

– Maradjunk még picit Torockónál! Üldögélnünk ebben a csodálatos kertben, és ha körülnézünk, a táj sok mindenről árulkodik. Mennyire fontos a helyszín, amikor elkészül egy fotográfia, mi az, ami inspirál téged, függetlenül attól, hogy éppen Erdélyben vagy Budapesten tevékenykedsz?

A Morzsák Galéria Torockón

Őszi pompájában a csiki erdő

Madéfalva

Békás-szoros

Szent Anna-tó

Torockó

Torockói út

Gyimes

Székelykő

Torockószentgyörgyi vár

Torockói romok

Csíki-havasok

– Fontos a helyszín, a helyszínen lévő dolgok inspirálnak, annak a szépségei ragadnak meg. Torockó kivételesen szép falu, csodálatos adottságokkal, ez nyilván a legtöbb ember megragadja, ehhez nem kell fotózni, ám egy fotósemer számára igazi paradicsom. A legjobb képeim itt a pásztorokról készültek, valóban nagyon fontos volt, hogy milyen környezetbe, milyen miliőbe helyeztem el őket, illetve helyezték el magukat, én pedig rögzítettem ezt a látványt. Később ez már kezdett tudatossá válni, és bármerre utaztam a világban, hasonló képek születtek. És nem feltétlenül kellett keresnem, hanem ezekbe szinte belebotlottam.

– Amennyiben nem fényképezéssel foglalkozol, és nem kerülsz korán kapcsolatba Erdéllyel, akkor vajon megtörténhetett volna, hogy itt is kialakítod az életedet, vagy kevés esélye lett volna annak, hogy a budapesti fickó Erdélyben is letelepedjen?

– Mi lett volna, ha? Ezt így nem tudom. De egyáltalán nem tudom elképzelni, hogy az életemben nincs jelen a fotózás, hiszen majd minden dolgom eköré épült. Még akkor is, ha nem feltétlenül direkt módon. Mindez az emberi kapcsolatokra is igaz... Nem akarom azt mondani, hogy az életem a fotózás, talán ez túlzásnak tűnne, de enélkül minden elképzelhetetlen.

– Tehát Torockón létrejött a Morzsák Galéria, Klotz Miklós otthonosan érzi magát a nagyváros zajától visszavonulva is. Életerének egyik fontos része az a kis galéria, amely sok kincset rejt az odalátogatók számára. Egyéni alkotások, festmények, kerámiák, fotográfiák, egyedi kézműves ajándéktárgyak, mindez egy parányi szobában kiállítva.

– A Morzsák Galéria ötletét az adta, hogy kézenfekvő volt: legyen Torockón egy galériám. Budapesten a Miró Fotógaléria, amely '96-ban nyílt, még most is üzemel, csak már tartalékon, hiszen egyre több időt töltöttünk Torockón. A ház felújítása során pedig kisebb üzleti vállalkozáson is el kellett gondolkodnom az érzelmi kötődések mellett. És most már a helybeliek is azt mondják, hogy gyöngyszem ez a galéria itt, Torockón.

– Ennek a kis háznak története is van.

Gyilkos-tó

Számos funkciója mellett, valóban kicsi: Morzsák Galéria, ahogyan a neve is tükrözi. Mit lehet tudni erről?

– Azért is tetszett meg, mert kicsi: ugyanolyan, mint a torockói házak, csak miniben. Feleakkora, mint egy itteni rendes ház, annak idején a tulajdonos kocsmának építette. Hosszú ideig így működött, azután élelmiszerbolt lett, volt zöldségesüzlet, és ruhaneműt is árusítottak benne. Amikor én kiszemeltem magamnak, akkor éppen építőanyag-kereskedésként üzemelt. Szerencsémre az építőanyag-kereskedés bezárt, így bérelhettem ezt a helyet, és közben kitaláltam az arculatát. A galéria jellegét az adja, hogy a fotóimból, a kiadványaimból és a barátaim festményeiből láthatunk elég sokat a falakon.

– A látogató megtalálja itt a számára érdekes és értékes darabokat. Legyen az ajándéktárgy, különleges helyi csokoládé vagy éppen egy fotó, amely Torockó csodálatos vidékét örökíti meg.

– A legjobb visszajelzés, hogy vannak olyanok, akik Torockóra évről évre eljönnek, és nem

hagynák ki, hogy hozzánk bejöjjenek. És már jó ismerősként, többen pedig már barátként jönnek. Én feladatomnak tekintem azt, hogy a fotóimon keresztül népszerűsítsem Torockót, Erdély gyönyörű vidékeit, valamint azokat a hagyományokat, amelyek még elevenek itt, s ezeket dokumentáljam. Sokáig dolgoztam például azon, hogy egy nagyon szép album segítségével bemutassam a torockói népviseletet.

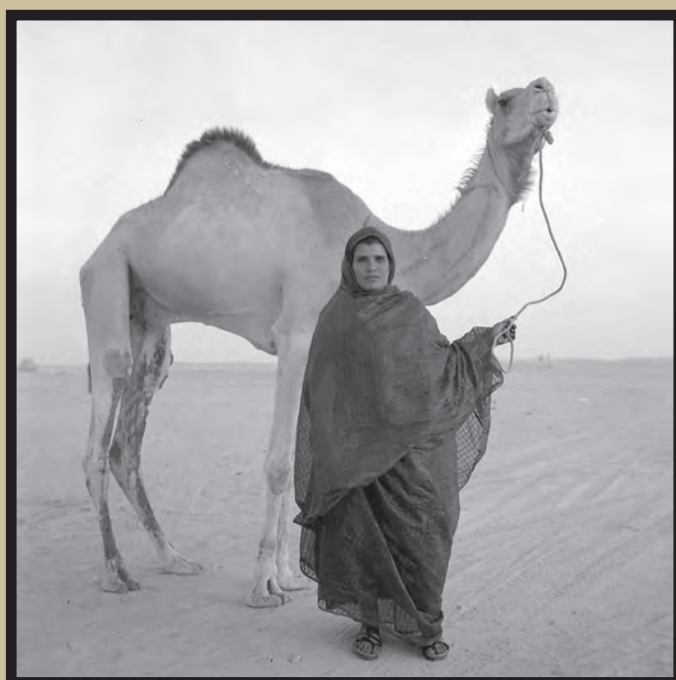
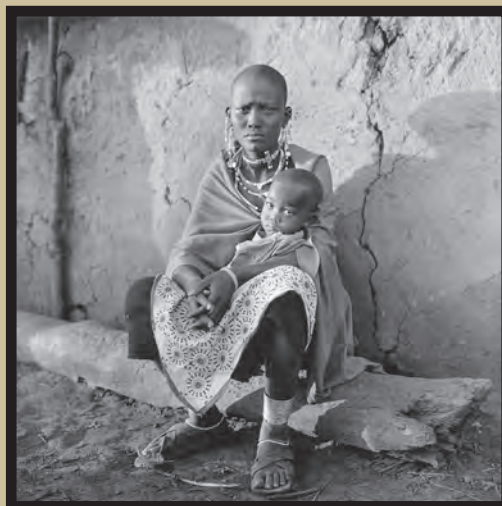
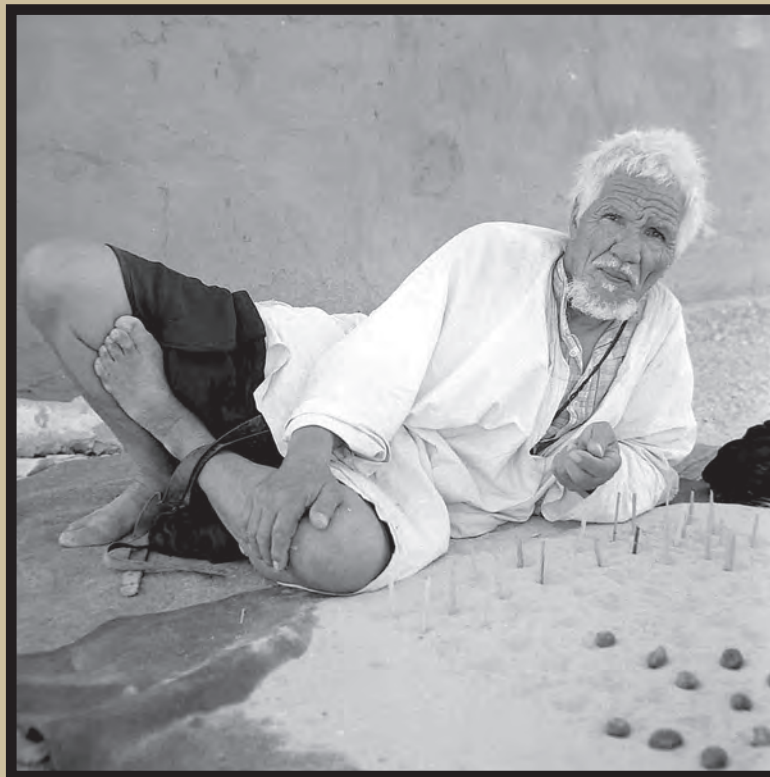
– És közben életre szóló barátságok szövődnek.

– Ehhez nem is kellett az a tizenöt év, amióta jómagam először jártam itt, vagy amióta aztán a családommal együtt jöttünk. Már a legelején nagyon jó kapcsolatba kerültünk a helybeliek többségével. Megindító volt számomra, amikor a házat még csak béreltem, és jöttem, hogy a vételéről tárgyaljak, a szomszédom messziről meglátott és azt kiabálta: „Na, Miklós, hazajöttél?” Nem sok időnek kellett elteltelnie ahhoz, hogy úgy érezzem: hazajövünk ide! ♦

(Az Erdélyi történetek tévésorozat filmje alapján összeállította: Sággy Ildikó)

ÉLETKÉPEK AFRIKÁBÓL

A Nagybányai
Művészeti
Központban
szereplő, Klotz
Miklós Utazások
(2011-2012)
című kiállításának
anyagából

A NAGYBÁNYAI MŰVÉSZTELEP TAGJAI KÖZT...

Képes kiegészítés a Klotz Miklós-lexikonhoz

2012-ben, amikor Klotz Miklóst a nagybányai művésztelep a tagjai sorába fogadta, a *Nagybányai Művészeti Központ* katalógust készítettett a művész munkáiból, különös tekintettel az *Utazások* (2011–2012) kiállításának anyagára (román, angol és magyar nyelven). Az Afrikában készült felvételekről a Muzeul Judeteau de Arta (nagybányai Szépművészeti Múzeum) internetes művészeti portálján *Tiberiu Alexa* tollából az *Egy különös művész utazásai* című cikk magyar nyelvű változatában olvashatjuk:

„Klotz Miklós alkotói alapállása a felfedező-riporteré: az előzetes kulturális dokumentálódás, a helyszíni kutatás, alanyainak – embereknek vagy helyeknek – föl kutatása, megismerése, a motívumok kiválasztása, a kivágások és kompozíciók megkomponálása, a beleegyezés elnyeréséhez szükséges manőverek lebonyolítása (melyek gyakorta igen bonyolultak: a természetbeni juttatástól egészen a készpénz bevetéséig, a fényképezési jogra vonatkozó tranzakciókig, a helyszínen működő meggyőződések, vallások vagy kulturális kereslet szerint), egytől egyig erre utal.

Klotz Miklós riporterri hozzáállása egyetlen ponton találkozik napjaink sajtóriporterének magatartásával, és ez a hétköznapi megörökítése. Minden más vonatkozásban teljes a különbség. A művészt csakis a mindennapi élet megnyilatkozásai érdeklik, a kutatott terület szociokulturális környezetébe ágyazott, banálisnak tűnő vagy valóban banális szokások. Munkája mentes a zsurnalizmus sajátosságaitól, sehol semmi szenzáció, erőszak, szélsőséges nézőpont, konfliktusközpontúság. A világos különbség magyarázata: Klotz Miklós kutatásai mindenekelőtt a megismerés, megértés és intellektuális elsajátítás mélyen személyes aktusai. Az átélt tapasztalatok közrebozsított eredményei ugyanakkor a kulturális és esztétikai elvárásokat jelentősen és jó értelemben befolyásoló műalkotások. A fotográfiai diskurzus művészi kvalitásai pontosan e magatartásbeli különbségek nyomán alakulnak.”

A fotóművész hét munkáját adományozta a nagybányai Szépművészeti Múzeum újonnan létrehozott kortárs művészfotográfiai gyűjteményének. ♦

Szakmai tevékenység:

- 2017 Az Illyés Művészeti Szakképző Akadémia fotó szakának vezetője
- 2012 Az Illyés Művészeti Szakképző Akadémia óraadó tanára
- 2010 Megnyitja a Morzsák Galériát Torockón (Románia)
- 2004 Megszervezi a Miró Fotóklubot a Fészek Művészklubban
- 2000 Megnyitja a Miró Fekete-fehér Fotólabor
- 1998 Megszervezi az első Miró Fotóstábot, azóta minden nyáron megrendezésre kerül
- 1996 Megnyitja a Miró Fotógalériát és Miró Fotóstúdiót Budapest belvárosában

Kiadványok:

- 2012 Stand by Erdély XXI. (katalógus)
- 2001 Kasserian inkera? (fotóalbum)
- 1999 Imago (fotóalbum négy nyelvű idézetekkel)

Munkák gyűjteményekben:

- Ranopáma projekt Donauschwabisches Zentralmuseum (Ulm, Németország)
- Magyar Fotográfiai Múzeum (Kecskemét)
- Modern Művészeti Múzeum (Nagybánya, Románia)
- Művészeti Múzeum (Szatmárnémeti, Románia)
- d. fleiss & east west artists (Stuttgart, Németország)

Díjak, kitüntetések:

- 2001 Szép Magyar Könyvek – Kasserian inkera?
- 2000 FLEKK Újságírói Díj
- 1999 Szép Magyar Könyvek – Imago

Tagság:

- 2012 Nagybányai Művészeti Központ
- 2011 Székesfehérvári Művészek Társasága
- 2010 Magyar Fotóművészek Szövetsége
- 2001 D. Fleiss & East West Artists
- 1996 A Miró Fotóművészeti Alapítvány elnöke
- 1986 Tükör Kör Fialat fotósok csoportja

Önálló kiállítások:

- 2017 PostART, Budaörs
- 2017 Zsolnay Negyed, Pécs
- 2017 Babel Camp, Balatonboglár
- 2017 Vörösmarty Színház Székesfehérvár
- 2010 Vörös és Kék Kápolnák, Balatonboglár
- 2010 Nagybányai Művészeti Múzeum, Nagybánya, Románia (Erdély – Szahara 24×24)
- 2009 A Szabadművelődés Háza, Székesfehérvár (Erdély – Szahara 24×24)
- 2008 Tóbiás Galéria, Torockó, Románia (Portrék)
- 2008 Fészek Galéria, Budapest (Erdély - Szahara 24x24)
- 2006 Gyulai Várszínház, Gyula (Imago)
- 2005 Az RMDSZ-székház galériája, Nagyenyed, Románia (Szahara)
- 2005 Magyar Földrajzi Múzeum, Érd (Valami Ausztrália)
- 2004 Öreghegyi Közösségi Ház, Székesfehérvár (Valami Ausztrália)
- 2004 Vörös és Kék Kápolnák, Balatonboglár (Szahara)
- 2004 Az RMDSZ-székház galériája, Nagyenyed, Románia (Kasserian Inkera)
- 2004 Megyei Művelődési Központ Fotógalériája, Nyíregyháza (Kasserian Inkera)
- 2003 Miró Fotógaléria – Fészek Galéria, Budapest (Ranopáma)
- 2003 Vista Galéria, Budapest (Valami Ausztrália)
- 2002 Művészeti Múzeum, Kolozsvár, Románia (Arcok és álarcok)
- 2002 Provinci Art Galéria, Nagyvárad, Románia (Arcok és álarcok)
- 2002 Nagybányai Művésztelep, Nagybánya, Románia (Arcok)
- 2002 Nagybányai Művésztelep, Nagybánya, Románia (Álarcok)
- 2001 Öreghegyi Közösségi Ház, Székesfehérvár (Kasserian Inkera)
- 2001 Városi Színház, Dunaújváros (Imago)
- 2000 Helikon Kastélymúzeum, Keszthely (Imago)
- 1999 A Magyar Kultúra Alapítványának székháza, Budapest (Imago)
- 1999 Kanizsa Trend Galéria, Nagykanizsa (Imago)
- 1999 Fischl-ház, Balatonboglár (Prodiakt)
- 1997 Kodak Galéria, Debrecen (Berberek földjén)
- 1995 Lord-Major Galéria, Budapest (Karnevál)
- 1992 Fal Galéria, Székesfehérvár (Portrék)

KLOTZ MIKLÓS Lexikon

ENYEDI GYÖRGY ESZMÉJE NYOMÁN...

Enyedi György unitárius püspöknek a XVI. században megfogalmazott gondolatait értelmezve és követve: „A méltóságba helyeztetett olyan, mint a hegyre helyeztetett város, vagy az asztalon égő gyertya. Mindenek látják, és mindenek szemébe akad. Nem ok nélkül mondják, hogy akkor válik meg, kiben mi vagyok, ha előtérbe kerül. Emberek fia ez alól kivonni magát nem tudja.”

Ha kíváncsi lelkek kérdeznék, hogy vajon kik is ezek az unitáriusok, mi vagyok bennük, mi az, ami vezeti őket, hogy helyet kaptak ezen a hullámhosszon, mit mondhatnánk?

Kérdezőinknek mi nem felelhetünk egyebet, mintsem, azt, ami szépen igaz rólunk. Hogy kedves, jó emberek az unitáriusok, azok a polgárok, kik hitüket a tiszta jézusi kereszténységre alapozzák, s ilyenképpen előbbre van mindaz, amit Jézus mondott, annál, amit valaha is őrá mondottak. Az unitáriusok azok az emberek, akiknek vallási szempontból fontosabb törvénye a szeretet kettős parancsolat törvényénél nincsen.

Az unitáriusok azok az emberek, akik több mint négyszázötven évvel ezelőtt, Isten sugallatára, a világon először mondták ki a hitnek, a vallásnak szabadságát, és írták János Zsigmond fejedelem és az országgyűlés jóvoltából a mindennapokat is szabályozó törvénykönyvbe azt, hogy a hit Isten ajándéka, ezért hitéért, vallásáért üldözni, elmozdítani, fenyegetni, elnyomni senkit nem szabad.

Az unitáriusok a rációt nagy becsben tartó, Istent tisztelő emberek, akik a reformáció egyetlen magyar alapítású felekezete tagjaiként szívre tett kézzel nem mondhatnak mást, csak amit az írástudó, kit válaszáért Jézus maga is okosnak tart: hogy egy Isten van, és rajta kívül nincsen más.

2018 óta Magyarország területén január 13-át az Országgyűlés a vallásszabadság napjává nyilvánította. A vallásszabadság törvénye 2018 azon törvénye, amelyet senki nem támadott, senki nem kifogásolt, hanem egyetértésben kormánypartí és ellenzéki egyformán méltott. Bárcsak a közjó más kérdéseit illetően is ekkora egyetértés lenne!

2018-ban talán megismétlődött, ami 1568-ban történt, hogy egy kicsit megint megelőztük azokat, kik toleránsabbaknak vélik magukat minálunk. Hiszen, bár fel volt ajánlva az európai örökséget bőven gazdagító vallásszabadság törvényének megerősítési lehetősége mind az

európai, mind pedig a román parlamentnek, egyik sem akart ezzel ténylegesen foglalkozni.

Folytassuk a kételkedők hangján! Szabad a vallás, a lelkiismeret, hogy őt, az egy igaz Istent szeressük, hogy embertársainkat szeressük. Ezt hangoztatják az unitáriusok... hát nem hallottak ők más kultúrák más isteneiről? Az ókor letűnt panteonjairól? Hogy Istenek jönnek és mennek? Hogy ma új istenek uralkodnak és befolyásolnak bennünket? Vajon e magyar alapítású felekezet tagjai sem látják, hogy egyre kisebb a hatása mindannak a társadalomban, ami Istenhez köthető, és egyre kevesebb az együttérzés az emberekben? Hogy egyre szélesebb űr tátong a köztudatban ott, ahol korábban Isten létezett!? Hogy hiába szabad a vallás és a lelkiismeret, mert napjainkban úgyszincs már tétje.

Jogos a kérdés, és jogos a felvetés.

Ha korrektek akarunk lenni, ki kell mondanunk, hogy valóban, az egyházi hatalom hibát követett el, amikor gyakran süket maradt a próféták, reformátorok ihletett örömhíre iránt, akik egy igényesebb, többet követelő életformát hirdettek.

Hitelét veszítette és veszti az egyház akkor, amikor tagjai, képviselői szorgosan látogatják az istentiszteleteket, formálisan igenis vallásosak, de aközben lenézik a más etnikai vagy ideológiai táborba tartozó embertársaikat, ezzel saját vallásuk alapvető igazságát vévén semmibe.

Jogos, és ugyanakkor szükséges tehát az is, hogy Enyedi György eszméjét, tanításait nem tévesztve, a mindennapi életünkben megvalósított kegyesség jelentőségére figyelve, ma is a nyomdokában maradjunk a XVI. században munkálkodó, tudós püspöknek! ♣

(Csécs Márton Lőrinc unitárius lelkész)

Torockó

Énlaka

Torockó

Csiksomlyó

Brassó főtere

Torockói látkép

LYUKASÓRA KÜLÖNSZÁM
XXIX. évfolyam, VII. szám. 2020/7.
Kiadja a Magyar Írók Egyesülete
Szerkesztőség: 1052 Budapest, Városház u. 7.

A szerkesztőbizottság tagjai:
**Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Gülch Csaba, Gyulai Líviusz,
Iancu Laura, Kalász Márton, Markó Iván,
Pröhle Gergely, Rózsássy Barbara,
Szakonyi Károly**

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**
Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**
Művészeti vezető: **Réti Attila**
Olvasószerkesztő: **Bognár Antal**
Rovatvezető: **Weltler Ildikó**
Titkárságvezető: **Óri-Kiss Gyöngyi**
A különszám **Klotz Miklós** felvételei és
Csécés Márton Lőrinc írásai alapján készült.

Nyomdai kivitelezés:
VIRTUÓZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.
1037 Budapest, Bécsi út 267.
Felelős vezető: **Tolonics Gergely**

TÜNDÉRKERT LAKÓI

1. Rézművesek Segesváron
2. Kenyérsütés
3. Kászonalítz hajlott korú gazdálkodói
4. A kőfaragó felesége Magyarvistán
5. Apa és fia Torockón
6. Máthé Franciska, Kászonalítz